

Toespraak in de Amsterdamse Studenteneklesia op 24 december 2013 om 19.30 uur door Kees Kok

Voorlezing uit het levensverhaal van Jezus volgens Matteüs

Matteüs 1:18-25 – muziek: Kees Kok

De geboorte van Jezus Messias ging als volgt:
terwijl Maria, zijn moeder, aan Jozef was toegezegd,

bleek zij, nog voor zij samengekomen waren,
zwanger van heilige geest.

Omdat Jozef, haar man, rechtvaardig was
en haar niet te schande wilde maken,
dacht hij erover haar heimelijk te laten gaan.

Terwijl hij dat overwoog, zie:
een engel des Heren verscheen hem in een droom
en sprak:

Jozef, zoon van David, vrees niet Maria, je vrouw, bij je te nemen
want wat in haar is verwekt, is uit heilige geest.

Zij zal een zoon baren en jij zult roepen zijn naam: Jezus
(God redt), want redden zal hij zijn volk van hun dwalingen.

Dit alles is geschied opdat in vervulling zou gaan
het woord van God, gesproken door de profeet:

'Zie, het meisje zal zwanger worden en baren
een zoon en zijn naam zal worden geroepen:
Emmanoe-el, dat is vertaald: "God met ons".'

Uit zijn slaap ontwaakt, deed Jozef
wat de engel des Heren hem had opgedragen:

hij nam zijn vrouw bij zich in huis,
maar hij bekende haar niet
totdat zij een zoon had gebaard.

En hij riep zijn naam: Jezus.

Kerstmis

1.

De belangrijkste ingrediënten van ons kerstfeest zijn afkomstig uit het evangelie van Lukas. Dat vertelt ons over de barre tocht van Jozef en Maria, van Nazareth naar Bethlehem, om daar te worden geregistreerd als potentiële belastingbetaler aan de Romeinse keizer; over de herberg waar geen plaats was, de stal, de geboorte van het kind, in doeken gewikkeld en neergelegd in een kribbe, de herders in het open veld en de engelen die bij hoog en bij laag zingen: eer aan God in den hoge en vrede op aarde. Niets van dat al bij Mattheüs. Daar wordt de geboorte van Jezus tamelijk nuchter uit de doeken gedaan, in een bijzin: 'Hij, Jozef, de man van Maria, bekende haar niet, *totdat zij een zoon had gebaard*'.

2.

Voordat Mattheüs vertelt hoe de geboorte van Jezus in zijn werk ging, schrijft hij een soort genealogie van hem, een stamboom, te beginnen met aartsvader Abraham: Abraham verwekte Izaäk, Izaäk verwekte Jakob, Jakob verwekte Juda, enzovoort. Tweeënvijftig

verwekkingen van Abraham tot Jezus. Zo verbindt Mattheüs hem met heel de geschiedenis van Israël. Die is niet zoveel anders dan de onze: zij kent tijden van rust en vrede, maar ook van corruptie, onderdrukking en uitbuiting, van slavernij en ballingschap. Een echte mannengeschiedenis. Dochters komen er niet in voor. Wel wordt vier keer de vrouw van de verwekker genoemd: Tamar, Rachab, Ruth en Batsjeba, sterke vrouwen die een bijzondere rol spelen in die geschiedenis. Het lijkt erop dat Mattheüs ze invoegt als voorboden van de vijfde vrouw wier naam hij noemt: Maria. En dan gebeurt er iets onverwachts. Bij haar, aan het eind van de stamboom, wordt de serie mannelijke verwekkingen plotseling afgebroken. Er staat niet: 'Jozef verwekte Jezus uit Maria', maar: 'Jozef, de man van Maria, uit wie verwekt werd Jezus, die 'messias' wordt genoemd.'

3.

'Maria, uit wie verwekt werd Jezus.' Daar komt kennelijk geen man aan te pas. Jozef, net met Maria verloofd, ontdekt dat zij zwanger is. Jozef is rechtvaardig, beschaafd, lief: hij wil haar niet aan de schandpaal nagelen, laat staan stenigen, zoals oude wetten voorschrijven. Hij overweegt haar heimelijk weg te laten gaan, haar vrij te laten. Een engel verschijnt hem in een droom: niet doen, want wat in haar groeit is niet de vrucht van man en macht, van de potentie die deze wereld regeert, maar is uit heilige geest, Jozef begrijpt het, want hij is rechtvaardig: hij wil ruimte geven aan die heilige geest van het grote verhaal, dat binnen Israël al duizenden jaren lang een hardnekkig de ronde doet: het bijbelse bevrijdingsverhaal, dat grote emancipatie-epos, dat mensenrechtenpamflet. De geest die telkens weer oplaait in het hart en het geweten van mensen, als een vuur in een woestijn van moedeloosheid. Oplaait in profeten, die in hun eigen land doorgaans voor gek worden versleten, maar die er altijd zijn, onder alle volkeren. En nergens gaan ze zo consequent, zo eloquent en zo 'links' tekeer, met hun woedende tirades tegen alle vormen van maatschappelijk onrecht, als de bijbelse profeten tegen hun eigen koningen. En er wordt altijd op ze gejaagd, ze worden opgesloten en met de dood bedreigd.

4.

Dat geldt ook voor deze nieuwe indaling van bevrijdende, heilige geestkracht in Maria's schoot. In het verhaal van Mattheüs duikt vlak na de geboorte een stoet geheimzinnige magiërs uit het oosten op, die Jezus komen bezoeken en geschenken aanbieden: goud, wierook en mirre. Er staat trouwens nergens dat het er drie waren en ook geen koningen. Die 'magiërs' waren een soort goeroe's, priesterlijke figuren, de geleerden van die tijd, astrologen met vingers aan de pols van samenleving en politiek. Deze heren uit het oosten hebben een nieuwe wereldster ontdekt, een nieuwe koning der Joden. Een tegenkoning. Dat was voor de heersende koning Herodes, de megalomane zetbaas van de Romeinse keizer, uiteraard onaanvaardbaar. Hij ziet in deze magiërs voorboden van een tegenbeweging, van oppositie. En dus doet hij wat vele machthebbers voor hem en na hem tot op vandaag doen: hij probeert die vreedzame oppositie in de kiem te smoren en deinst niet terug voor terreur en kindermoord. Voor de tweede keer verschijnt een engel aan Jozef in een droom: neem vrouw en kind en vlucht naar Egypte. En daar gaan ze, die drie, zoals vandaag miljoenen Syriërs, Centraal-Afrikanen en Zuid-Soedanezen, op de vlucht voor hun Herodessen in alle soorten en maten. Egypte kende toen nog geen grenzen. Vandaag verdedigen 400.000 grenswachters fort Europa tegen vluchtelingen.

5.

De evangeliën vertellen nergens wie Maria is, waar ze vandaan komt, wie haar ouders zijn. Van haar geen stamboom. Maar wat wel over haar verteld wordt, doet ons denken aan die andere Maria, of, op zijn Hebreeuws 'Mirjam', uit het verre verleden, toen Israël in Egypte zat. U kent het verhaal, of misschien flarden ervan. Mirjam, redt haar pasgeboren broertje Mozes uit de moordenaarshanden van de farao, door hem in een mandje, een soort kribbetje, aan het water van de Nijl toe te vertrouwen. En als Mozes jaren later zijn volk op spectaculaire wijze aan het leger van de Farao dwars door de zee heeft doen ontsnappen, zingt Mirjam een bevrijdingslied: 'Zingt voor Hem, daar in de hoge. Paard en ruiter stortte hij in zee.'

Lukas laat de zwangere Mirjam/Maria een soortgelijk lied zingen: 'Hij haalt tirannen van hun tronen neer, de vernederden tilt hij uit het stof', en haar pasgeboren kind legt zij neer in een

kribbe. Mattheüs vertelt hoe zij haar pasgeborene moet redden van de moordlust van de Israëlitische Farao Herodes, door te vluchten. Naar Egypte, nota bene.

6.

Zo vervlechten de evangelienschrijvers elk op eigen wijze het verhaal over Jezus van Nazaret met de oude verhalen van Israël, om daarmee te zeggen dat de bevrijding telkens opnieuw moet en kan beginnen, zoals ooit met Mirjam en Mozes. Niet alleen de bevrijding van Israël, maar die van alle volkeren. Hoe? Gewoon: doordat een vernederd meisje in een uithoek van de geschiedenis de geest krijgt, zwanger wordt en een kind baart dat redding brengt, een mens die zo bevrijdend leeft, dat hij wordt ervaren als redder van Godswege, 'Emmanoe-el', 'God met ons'.

Ach, kon maar elk vernederd meisje, elke uitgebuite, misbruikte vrouw, en ook elke rechtvaardige man, zoals Jozef, zo zwanger worden van bevrijding. Het moet kunnen, zegt het verhaal. Samen moeten ze het kunnen. Want ware bevrijding is geen zaak van mannenmacht en potentie, maar van de zachte krachten die diep in ieder van ons, man en vrouw, verborgen liggen. De bijbelse verhalen brengen God en engelen in het spel. Omdat het belang van bevrijding boven alles gaat. Maar onder ons geschiedt het woord niet anders dan op menselijke wijze. Het daalt af in mensen, het wordt ons in de schoot geworpen en hopelijk brengen wij goede vruchten voort.

7.

Wat kunnen wij doen in deze zo rampzalige wereld? Ach, niet veel, maar samen wel het nodige. Wij lossen bijvoorbeeld de crisis niet op, maar kunnen wel grondig wantrouwen koesteren tegen zoiets als het 'herstel van het consumentenvertrouwen' in een land waar intussen 1,2 miljoen mensen onder de armoedegrens zijn geduwd en onder het tapijt geveegd; waar kledingvoorschriften worden gegeven aan sollicitanten op straffe van verlies van uitkering; en waar de nationale onderbuikspreker, Geert de Stickeraar, is verkozen tot politicus van het jaar.

De bevrijdingsbeweging heeft met de geboorte van Jezus 'van boven' een nieuw begin gemaakt. Zij wordt voortgezet en concreet gemaakt in het neerknielen van mensen bij hun noodlijdende naasten, in het tegemoet gaan van de vreemdeling voor wie geen plaats is in onze herbergen, in het uit de modder sjoeren van de vernederden. En het lijkt er op dat wij sinds kort een paus hebben die deel uitmaakt van die beweging, een die op het juiste moment 'schande' roept, en onomwonden vaststelt dat ons economisch systeem mensen vermoordt.

Als wij van goede wil zijn kunnen ook wij ons bij die beweging aansluiten, ieder naar zijn eigen aard en mogelijkheden. En zo moge het voor ons worden: een zalige kerst. Kyrieleis.